

ОСОБЛИВОСТИ СУЧАСНОГО СТАНУ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В УКРАЇНІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ

ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТНК В УКРАИНЕ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА НАЦИОНАЛЬНУЮ ЭКОНОМИКУ

FEATURES OF CURRENT STATE ACTIVITY OF TNCs IN UKRAINE AND ITS IMPACT ON NATIONAL ECONOMIC

Стаття присвячена особливостям сучасного стану діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК) в Україні та їхньому впливу на національну економіку. Розглянуто трактування поняття «транснаціональна корпорація» за ЮНКТАД. Наведено основні риси притаманні ТНК. Визначено позитивні та негативні наслідки діяльності ТНК для країни базування та приймаючої країни. Досліджено особливості діяльності транснаціональних корпорацій в Україні на сучасному етапі. Досліджено динаміку потоків прямих іноземних інвестицій в Україну за країнами, а також за галузевим та регіональним розподілом. Визначено найбільш пріоритетні сектори функціонування ТНК в Україні. Наведено основні позитивні та негативні аспекти функціонування транснаціональних корпорацій на ринку України. запропоновано можливі шляхи подолання негативного впливу діяльності ТНК на економіку України. Таким чином, було зроблено висновок щодо пошуку шляхів залучення ТНК в провідні сектори економіки.

Ключові слова: транснаціональна корпорація, прямі іноземні інвестиції, галузі промисловості, інвестиційний клімат, наслідки діяльності.

Статья посвящена особенностям современного состояния деятельности транснациональных корпораций (ТНК) в Украине и их влияния на национальную экономику. Рассмотрены трактовки понятия «транснациональная корпорация» по ЮНКТАД. Приведены основные черты, присущи ТНК. Определены положительные и отрицательные последствия деятельности ТНК для страны базирования и принимающей страны. Исследованы особенности деятельности транснациональных корпораций в Украине на современном этапе. Исследована динамика потоков прямых иностранных инвестиций в Украину по странам, а также по отраслевым и региональным распределением. Определены наиболее приоритетные сектора функционирования ТНК в Украине. Приведены основные положительные и отрицательные аспекты функционирования транснациональных корпораций на рынке Украины. предложены возможные пути преодоления негативного влияния деятельности ТНК на экономику Украины. Таким образом, был сделан вывод о поиске путей привлечения ТНК в ведущие сектора экономики.

Ключевые слова: транснациональная корпорация, прямые иностранные инвестиции, отрасли промышленности, инвестиционный климат, последствия деятельности.

This article is devoted to the peculiarities of the current state of transnational corporations (TNCs) in Ukraine and its impact on the national economy. Considered interpretation of the term «transnational corporation» by UNCTAD. The basic features are characteristic of TNCs. Positive and negative effects of the country-based TNCs and host country. The features of transnational corporations in Ukraine today. The dynamics of flows of foreign direct investment in Ukraine by countries, as well as sectoral and regional distribution. The most priority sectors TNC functioning in Ukraine. The basic positive and negative aspects of transnational corporations in Ukraine. Suggested possible ways to overcome the negative impact of TNCs on the economy of Ukraine. Thus, it was concluded on finding ways to attract TNCs in leading sectors.

Key words: transnational corporation, foreign direct investment, industry, investment climate, the consequences of activities.

Вступ. На етапі глобалізації світової економіки відбувається розширення та поглиблення виробничих зв'язків між підприємствами різних країн, зростає роль транснаціональних корпорацій (ТНК) в процесі міжнародного руху капіталу. Відомо, що ТНК являються результатом розвитку міжнародних економічних відносин, а з іншого – саме ТНК провокують поглиблення та появу нових форм світових відносин.

Як приймаюча країна, Україна не посіла належного місця в діяльності ТНК. Згідно досліджень ЮНКТАД, станом на кінець 2012 р. в Україні було зареєстровано 367 іноземних філій ТНК, тоді як у багатьох країнах СНД цей показник є значно вищим (Молдова – 2670, Казахстан – 1772). В Україні присутній менш ніж 1% усіх світових ТНК. Незважаючи навіть на негативні наслідки діяльності ТНК, прогнозується посилення присутності транснаціональних корпорацій на вітчизняному ринку. Проте на основну увагу заслуговують ТНК, які займаються виробництвом продукції на території України і як, наслідок, розвивають промисловий потенціал країни та створюють нові робочі місця [1]. Сьогодні в Україні найбільша кількість ТНК представлена у переробній промисловості.

Вагомий внесок у дослідження аспектів діяльності транснаціональних корпорацій здійснили такі науковці Безрукова Н. В., Болгарова Н. К. [4], Іванова М. О. [5], Кадеєва І. В., Косенко В. І. [9], Латинін Д. О. [10], Левківський В. М. [8], Лимонова Е. М., Печенка Д. І. [9], Попова А. В., Скороход І. С. [7], Рокоча В. [3], Швець В. Я. та інші. Разом із наявними значущими дослідженнями постає потреба в подальшому дослідженні шляхів залучення транснаціональних корпорацій в пріоритетні сектори економіки України.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження функціонування ТНК в Україні та їх вплив на розвиток вітчизняної економіки за сучасних умов господарювання.

Методологія. Дослідження проведено на основі застосування методології економічного аналізу, логічного узагальнення та порівняння результатів, статистичного аналізу та графічного представлення результатів.

Результати дослідження. В умовах інтенсивної інтернаціоналізації світового господарства ТНК являють собою найбільш могутню частину корпоративного бізнесу, діють в міжнародних масштабах і відіграють провідну роль в посиленні та укріпленні світових господарських зв'язків. Вони проводять свої транзакції на основі розроблених глобальних стратегій, пов'язуючи національні і регіональні ринки та забезпечуючи цілісність світового господарства [1].

Досить складно дати повне визначення поняттю «транснаціональні корпорації», оскільки являються складним продуктом світових економічних відносин.

За офіційним визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку, транснаціональні корпорації – це міжнародні підприємства, що об'єднують юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності в двох чи більше країнах і проводять єдину економічну політику та загальну стратегію завдяки одному або декільком центрам прийняття рішень. Центром ТНК є материнська компанія, яка розміщена в країні базування і здійснює централізоване планування, управління та контроль за діяльністю своїх закордонних підрозділів – дочірніх підприємств, асоційованих компаній і філій, що розташовані в приймаючих країнах [1].

Основними рисами ТНК є [2]:

- економічна єдність ТНК;
- організаційна та юридична відокремленість багатьох підприємств;
- розміщення на території кількох держав;
- різна правова регламентація діяльності структурних підрозділів ТНК, оскільки вони є суб'єктами національного права різних держав;
- керівництво філіалами та контроль за їх діяльністю здійснюється з єдиного центру;
- ТНК перебуває поза юрисдикцією окремої держави, якогось об'єднання держав або міжнародної організації. Найбільш вагомий вплив на діяльність ТНК здійснює країна, в якій знаходиться материнська компанія.

Сьогодні економічний потенціал деяких ТНК перевищує економічний потенціал не лише окремих країн, а й регіонів світу. Світовий досвід засвідчує, що саме ТНК є структурним елементом економіки багатьох країн, рушійною силою їх розвитку та підвищення ефективності [2].

На основі численних досліджень вчені-економісти дійшли висновку, що наявність філій у багатьох країнах надійніше гарантує стабільність отримання прибутків, ніж такі важливі чинники, як великий абсолютний розмір компанії та міра диверсифікованості її виробничої програми всередині країни [3].

Хибною є думка про наслідки діяльності транснаціональних корпорацій, а саме, що в результаті реалізації міжнародних угод транснаціональних корпорацій одна країна обов'язково виграє, а інша – втрачає. Також, країни-

реципієнти схильні вважати, що одержувані транснаціональними корпораціями прибутку надмірно великі. Отримуючи податки від ТНК, вони переконані, що могли б отримувати набагато більше, якби ТНК не фіксували свої прибутки в країнах з низьким рівнем оподаткування.

У табл. 1 відображені найтипівіші наслідки діяльності ТНК для приймаючої країни та країни, яка вивозить капітал.

Таблиця 1

Наслідки діяльності ТНК

	Приймаюча країна	Країна базування
Позитивні наслідки	Отримання додаткових ресурсів (капітал, технології, управлінський досвід, кваліфікована праця); зростання виробництва та зайнятості; стимулювання конкуренції.	Уніфікація «правил гри»; зростання впливу на інші країни; зростання доходів.
Негативні наслідки	Зовнішній контроль за вибором спеціалізації країни у світовому господарстві; витіснення національного бізнесу з найпривабливіших сфер; зростання нестійкості національної економіки.	Зниження державного контролю; ухилення великого бізнесу від податків; «експорт робочих місць», що збільшує безробіття; проведення НДДКР в приймаючій країні

Джерело: [4]

ТНК розглядаються як потужні регулятори міжнародного руху капіталу, поділу праці та виробництва: 25% світового ВВП, 50% обсягу світової торгівлі, 80% патентів. На прямі іноземні інвестиції, які здійснюють транснаціональні корпорації, припадає до 75-90% світового обсягу [5].

Обсяг, галузева та регіональна структура прямих іноземних інвестицій ТНК створюють значний вплив на розвиток національної економіки країни і Україна не є виключенням.

Розвиток іноземного інвестування в Україні розпочався одночасно з отриманням суверенітету нашої країни у 1991 р., коли економіка країни стала відкритою для іноземних інвесторів. З розробкою та створенням правового поля для іноземного інвестування в Україні, що відзначилося прийняттям низки законодавчих актів, таких як Закон України «Про іноземні інвестиції» від 13.03.1992 року, Закону України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 року, які надавали певні податкові преференції іноземним компаніям, та початком процесів приватизації розпочалася друга, якісно нова стадія іноземного інвестування. У цей період свої інтереси до ринку України проявляють потужні всесвітньо відомі ТНК – Nestle, Procter&Gambel, Coca-Cola, Samsung, LG та ін. [5].

Незважаючи на певні природні переваги, геополітичне положення країни, Україна має низькі показники залучення прямих іноземних інвестицій. Причиною цього є несприятливий інвестиційний клімат та економічне середовище в країні, високий рівень корупції та непрозоре бізнес-середовище. Обсяги залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Прямі іноземні інвестиції в Україну, 2010-2014 рр.

Роки	Обсяги залучення ПІІ, млн. дол.	Темпи зростання у порівнянні із попереднім роком, %
2010	44708	100
2011	49362,3	110,4
2012	54462,4	110,3
2013	58156,9	106,8
2014	45916,0	79

Розроблено авторами на основі джерела [6].

Сукупний обсяг залучених прямих іноземних інвестицій в економіку України на кінець 2014 р. становив 45916,0 млн. дол. та в розрахунку на одну особу складає лише 1072 дол. (Чехія – 7418 дол., Болгарія – 6226 дол., Польща – 3155 дол.) [7]. Необхідно зазначити, що за період 2010-2013 рр. простежується динаміка зростання обсягу прямих іноземних інвестицій на 30%, проте у 2014 р. інвестиційні надходження скоротилася на 21% у порівнянні з попереднім роком. Це стало наслідком погіршення інвестиційного клімату. На початок 2014 р. в національну економіку країнами ЄС інвестовано 35575,5 млн. дол. капіталу (77,5% загального обсягу акціонерного капіталу), з інших країн світу – 10340,5 млн. дол. (22,5%) у вигляді прямих іноземних інвестицій. Ці інвестиційні вклади були отримані з близько 130 країн. Проте варто вказати, що найбільший обсяг інвестицій припадає на десять країн, інвестиції яких охоплюють близько 90% сукупного розміру інвестицій: Кіпр, Німеччина, Нідерланди, Російська Федерація, Австрія, Великобританія, Віргінські острови, Франція, Швейцарія та Італія [7].

Кіпр займає провідні позиції (31,7%) у формуванні прямих іноземних інвестицій в економіку України. Німеччина є другим стратегічно важливим партнером (11,6%), який здійснює значні обсяги інвестицій. Високий ступінь інвестування характерний також Великобританії (4,6%), Нідерландам (10,6%) та Австрії (5,5%).

У регіональному аспекті ПІІ представлені у всіх регіонах України. Найбільша кількість підприємств з іноземним капіталом припадає на м. Київ. На 01.10.2014 р. ТНК інвестували в м. Київ 24153,4 млн. дол., що становить майже 50% від загального обсягу прямих інвестицій. Далі зі значним відривом слідує Дніпропетровська область – 7972,6 млн. дол. (16,4%), Харківська область – 1828,8 млн. дол. (3,8%), Київська область – 1736,5 млн. дол. (3,6%), Одеська область – 1478,3 млн. дол. (3,0%) та інші (рис. 1) [8].

Рис. 1. Регіональний розподіл іноземних інвестицій на 1.10.2014 р.
Джерело: [8]

Значна частина регіонів України залишається значно менш інвестиційно привабливими, що й надалі консервує їхню економічну репресивність [8].

Що стосується галузевого аспекту, то структура ПІІ ТНК виглядає на 01.10.2014 року таким чином: на підприємствах промисловості зосереджено 32% від загального обсягу прямих інвестицій; у фінансовій та страховій діяльності – 25,4%; на підприємствах оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів – 12,8%; в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном – 8,3%; професійну, наукову та технічну діяльність – 6,5% [8]. За оцінками експертів, основними мотивами для інвестування ТНК в Україну є: потенціал ринку, інтерес до доступу на ринку, експортні можливості, доступ до ресурсів, наявність дешевих факторів виробництва та умови бізнесу. Така структура залучення ПІІ в Україну є недосконалою. В основному прямі інвестиції спрямовуються у сектори з високою швидкістю обігу капіталу, де комерційні ризики мінімальні [8].

Досліджуючи географічну структуру інвестицій ТНК в українську економіку очевидним є те, що найбільший обсяг інвестицій ТНК в 2013 р. надійшов на ринок України саме від американських корпорацій (рис. 2).

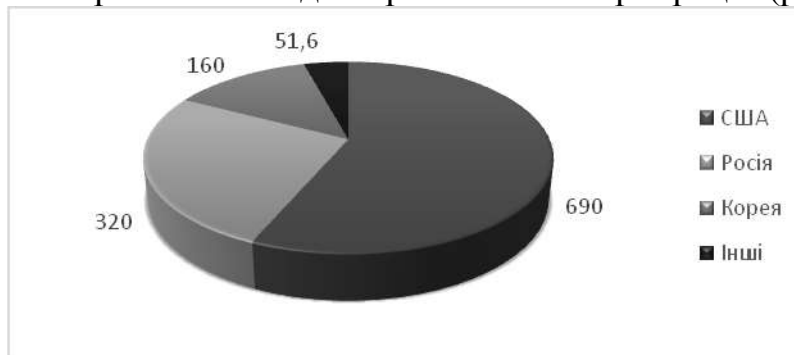

Рис. 2. Інвестиції іноземних ТНК в Україну, млн. дол., 2013 р.
Джерело: [9]

При цьому, для ТНК із США найбільш привабливими є українська харчова промисловість, підприємства торгівлі, фінансовий сектор та фармацевтика. Найбільшими американськими компаніями, що здійснюють свою діяльність на українському ринку є: Coca-Cola Company, Sigma-Bleyzer, Western NIS Enterpris Fund, Cargill та McDonald's Ukraine Ltd. [9].

У 2013 р. найбільш привабливими для ТНК та інвесторів із країн Євросоюзу та США були такі галузі української економіки: харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів (15,7% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій); торгівля (15,6%); фінансова сфера (8,5%); машинобудування (8,0%); транспорт (7,6%); операції з нерухомістю (4,6%); фармацевтика та нафтохімічна промисловість (4,1%) [10].

Як уже було зазначено вище, харчова промисловість є найбільш привабливою галуззю для інвестування в Україні. В 2013 р. компанія Coca-Cola – 241 млн. дол., що складає 39,2% від загального обсягу інвестицій ТНК США. В порівнянні із 2012 р. обсяг інвестицій в 2013 р. збільшився практично в 2 рази або на 99,17%. Обсяг інвестицій McDonald's Corporation значно скоротився в 2013 р. і становив 82 млн. дол., що на 58,65% менше ніж в попередньому році.

Неможливо однозначно стверджувати про позитивний чи негативний вплив ТНК на економіку України (табл. 3). Більшість вчених схиляються до думки, що даний вплив є двояким.

Таблиця 3

Вплив ТНК на економіку України

Позитивний ефект	Негативний ефект
Підвищення економічного зростання	Встановлення контролю з боку ТНК
Збільшення прямих іноземних інвестицій	Домінування над національними виробниками
Збільшення податкових надходжень	Використання застарілих технологій
Впровадження інновацій, що забезпечує модернізацію підприємств	Шкідливе виробництво та недотримання екологічних стандартів
Зменшення безробіття та підготовка висококваліфікованих кадрів	Захоплення найбільш перспективних секторів економіки та витіснення національного виробника
Зміцнення зовнішньоторговельних зв'язків	Доступ до невідновлювальних ресурсів
Отримання управлінського досвіду	Маніпуляції в ціноутворенні
Створення позитивного іміджу держави	Виготовлення продукції для внутрішнього ринку, а не на експорт

**Розроблено авторами на основі проведеного дослідження*

Діяльність ТНК спричиняє значну кількість негативних наслідків. Українському уряду необхідно визначити шляхи подолання негативного впливу на вітчизняну економіку, одними із яких можуть бути: модернізація вітчизняних підприємств та підвищення їх конкурентоспроможності,

удосконалення законодавчої бази, підтримка українського виробника, покращення інвестиційного клімату та зменшення залежності вітчизняної економіки від діяльності ТНК.

Висновки. Вплив діяльності ТНК на національну економіку не можна визначити однозначно. На українському ринку діяльність ТНК спрямована переважно на національний ринок (а саме, продаж імпортованої продукції або виробництво переважно для цього ринку). Незначна частка ТНК задіяна у реальному виробництві. Проте, враховуючи сьогодишню складну ситуацію в країні, присутність провідних гравців на ринку України забезпечує прискорення науково-технічного процесу, зменшення безробіття, підвищення ефективності менеджменту компаній та збільшення фінансових надходжень в країну. В регіональному аспекті на інвестиційну діяльність ТНК припадає 50% ПІІ в м. Київ, 16,4% – м. Дніпропетровськ. Найбільший обсяг прямих іноземних інвестицій ТНК зосереджено на промислових підприємствах (32%), в банківському секторі та страхуванні (25,4%).

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що набули подальшого розвитку сукупність визначених ефектів впливу ТНК на національну економіку, зокрема, обґрунтовано перелік позитивних ефектів діяльності ТНК щодо залучення прямих іноземних інвестицій, та з іншого боку – захоплення найбільш перспективних секторів економіки.

Подальшим напрямком досліджень може стати пошук шляхів залучення транснаціональних корпорацій в провідні та перспективні сектори економіки України.

Література:

1. Міжнародний менеджмент [Електронний ресурс]: Навчальні матеріали онлайн. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/13761025/menedzhment/mizhnarodni_kompaniyi_rol_suchasnomu_mizhnarodnomu_biznesi
2. Одягайло Б.М. Міжнародна економіка [Електронний ресурс]: Бібліотека електронних навчальних посібників Луцького НТУ. – Режим доступу: <http://www.lib.lntu.info/book/fb/etme/2011/11-68//page8.html>
3. Рокоча В. Трансакційні корпорації [Електронний ресурс]: Бібліотека онлайн. – Режим доступу: <http://readbookz.com/book/50/2010.html>
4. Болгарова Н.К., Паневник Т.М. Транснаціональні корпорації в аспекті розвитку глобалізаційних процесів [Електронний ресурс]: Бібліотека НУБІП. – Режим доступу: http://elibrary.nubip.edu.ua/9690/1/%D0%A2%D0%%9A__%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_.pdf
5. Іванова М. О. Вплив ТНК на розвиток економіки України: переваги та недоліки [Електронний ресурс]: Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля. – Режим доступу: <http://duer.edu/uploads/vidavnitstvo14-15/10103.pdf>
6. Зовнішньоекономічна діяльність [Електронний ресурс]: Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

7. Скороход І. С., Поліщук М. О., Поліщук О. О. Особливості інвестиційної діяльності ТНК в Україні [Електронний ресурс]: Мукачівський державний університет. – Режим доступу: <http://msu.edu.ua/visn2/arhive/003/10.pdf>

8. Левківський В. М. Транснаціональний характер діяльності ТНК: світовий досвід та українські реалії [Електронний ресурс]: Науковий вісник ЧДІЕУ. – Режим доступу: <http://journals.urau.ua/nvgeci/article/view/37861/34013>

9. Печенка О.І., Косенко В.І. Аналіз стратегій діяльності американських ТНК на ринку України [Електронний ресурс]: Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=eui_2014_1_84

10. Латинін Д. О. Стан та перспективи розвитку ТНК в світі та Україні [Електронний ресурс]: Publishing house Education and Science s.r.o. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/38_NIEK_2014/Economics/2_181324.doc.htm